VIKIPEEDIA

Joruba keel

Artikkel vajab vormindamist vastavalt Vikipeedia vormistusreeglitele.
(Miks see märkus siin on?) (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

See artikkel vajab toimetamist. *(Jaanuar 2014)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Joruba_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

See artikkel vajab toimetamist. *(Jaanuar 2014)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Joruba_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Joruba keel on Nigeri-Kordofani hõimkonda Benue-Kongo keelte hulka kuuluv keel.[2] Seda keelt räägitakse peamiselt Lääne-Aafrikas. See üks enam levinud keeltest Edela-Aafrika aladel, kus seda kõneleb umbes 19,4 miljonit inimest.[1]

Joruba keel kasutab ladina kirjaviisi.

Joruba keel	
Kõneldakse	Nigeerias Beninis Togos
Piirkonnad	Oyo, Ogun, Ondo, Osun, Kwara, Lagos
Kokku kõnelejaid	19,4 miljonit[1].
Keelesugulus	Nigeri-Kordofani hõimkond ▪ Lääne-Benue-Kongo keelkond ▪ Benue-Kongo ▪ **joruba keel**
Keelekoodid	
ISO 639-1	yo
ISO 639-2	yor

Sisukord

Keele iseloomustus
- Täpsem piirkond
- Täpsem info kõnelejatest

Arvsõnad

Keele struktuuri andmed
- Joruba tähestik ja nasaalsed täishäälikud
- Fonoloogia, süntaks ja morfoloogia
  - Näited subjekt-verb-objekt (SVO) lausetest:
  - Näiteid subjekt-verb (SV) lausetest:
- Joruba keele sõnaliigid

Mõned keelenäited

Ortograafia

Tänapäeva jorubad

Vaata lisaks

Viited

Välislingid

Keele iseloomustus

Joruba keel kuulub Lääne-Benue-Kongo keelte rühma ja see on emakeeleks rohkem kui kahekümnele miljonile inimesele Nigeerias.[3][4] Joruba keel on osa Nigeri-Kordofani hõimkonnast.[5]

Dialektid: Akono, Ào, Awori hõimu dialekt, Aworo, Punu, Egba, Ekiti, Gbedde, Igbonna, Ijebu, Ijesha, Ikale, Ila, Ilaje, Iworro, Jumu, Ondo, Owe, Oyo, Onijan, Yagba.[5]

Täpsem piirkond

Peamised maa-alad, kus seda keelt räägitakse, on: Nigeeria, Benin ja Togo.[6]

Valdavalt kõneletakse joruba keelt järgnevates Aafrika osariikides: Oyo, Ogun, Ondo, Osun, Kwara ja Lagos.[5]

Samuti leidub kõnelejaid Beninis, Sierra Leones, Suurbritannias ning Ameerikas.[5]

Täpsem info kõnelejatest

Joruba keelt kõneleb 18 900 000 inimest Nigeerias. Ülemaailmselt kõneleb seda keelt 19 380 800 inimest, mis on ~0,27% kogu maailma populatsioonist.[5]

Arvsõnad

Põhiarvsõnad: [7]

- üks ọkan/mení
- kaks méjì
- kolm mẹta
- neli mẹrin
- viis màrún
- kuus mẹfà
- seitse méje
- kaheksa mẹjọ
- üheksa mẹsan
- kümme mẹwa

Järgarvsõnad:[7]

- (esimene) èkíní
- (teine) èkejì
- (kolmas) ẹkẹta
- (neljas) ẹkẹrin
- (viies) èkarùn
- (kuues) ẹkẹfà

- (seitsmes) èkeje
- (kaheksas) ẹkẹjọ
- (üheksas) ẹkẹsàn
- (kümnes) ẹkẹwà

Teatud numbritel võib olla ka mitu vormi, näiteks number 9 'mêsan' võib samuti esineda kui 'êsan'.[8]

Keele struktuuri andmed

Joruba tähestik ja nasaalsed täishäälikud

Aa	Bb	Dd	Ee	Ẹẹ	Ff	Gg	GBgb	Hh	Ii	Jj	Kk	Ll
ah	bi	di	hay	hen	fi	gi	gbi!	in	he!	ji	ki	li
[a]	[b]	[d]	[e]	[ɛ]	[f]	[g]	[g͡b]	[h]	[i]	[ɟ]	[k]	[l]
Mm	**Nn**	**Oo**	**Ọọ**	**Pp**	**Rr**	**Ss**	**Ṣṣ**	**Tt**	**Uu**	**Ww**	**Yy**	
mi	ni	oh	or!	pi	ri	si	shi	ti	uh!	wi	yi	
[m]	[n]	[o]	[ɔ]	[k͡p]	[r]	[s]	[ʃ]	[t]	[u]	[w]	[j]	
Nasaalsed täishäälikud												
an	ẹn	in	ọn	un								
[ã]	[ẽ]	[ĩ]	[õ]	[ũ]								

Joruba tähestik[9]

Fonoloogia, süntaks ja morfoloogia

Joruuba keel on kaunikõlaline[10] ning seda võib käsitleda kui tonaalset keelt, mille puhul on selgelt võimalik eristada kolme erinevat tooni: madal, keskmine ja kõrge. Eristamine toimub kasutades erinevaid akuudimärke – näiteks à ja á häältus on erinev.

Madalad helid on äratuntavad oma sünge heli ja helilanguse poolest; neid tähistatakse järgnevate häälikutega: à, è, ẹ̀, ì, ò, ọ̀ ja ù.

Keskmised toonid on äratuntavad oma tasase ja tasakaalus heli poolest – neid ei tähistata akuudimärkidega.

Kõrged toonid on äratuntavad oma helitõusude poolest ning väga täpse ja konkreetse häälduse tõttu; neid tähistatakse järgnevate häälikutega: á, é, ẹ́, í, ó, ọ́ ja ú.[7]

Süntaksi/morfoloogia poolest on joruba keel võrdlemisi isoleeriv, seda eelkõige selle tõttu, et iga üksiku sõna kohta on väga vähe morfeeme. Kuigi morfeeme on kasinalt, on selle keele puhul võimalik vähesega öelda palju.

Näiteks: tegusõna "ra" tähendab ostma, kaduma, mädanema, magama, liikuma, grillima, väsima millestki, kahtlustama. Selliseid sõnu on mitmeid selles keeles.

Joruba keele puhul võib isegi kahe tähega tegusõna "ra" anda edasi võrdlemisi palju informatsiooni.

Näited subjekt-verb-objekt (SVO) lausetest:

- Ó/ rá/ bàbà, mis tähendab "Ta (meessoost) kiidab."
- Ó/ rã/ bàbà/, mis tähendab "Ta (meessoost) ostis vaske."
- Ó rã Õúnję, mis tähendab "Ta (meessoost) ostis toitu."

Näiteid subjekt-verb (SV) lausetest:

- Ó rá, mis tähendab "Ta haihtub."
- Ó rà, mis tähendab "See on mädanenud/see on paha."
- Õ ràà, mis tähendab "Ta (meessoost) ei ostnud seda."[11]

Joruba keele sõnaliigid

Sõnaliigid:[12]

- Nimisõna
- Asesõna
- Tegusõna
- Määrsõna
- Omadussõna
- Sidesõna
- Eessõna
- Hüüdsõna

Joruba keele helisid saab kuulata järgnevalt veebilehelt: http://www.africa.uga.edu/Yoruba/alphabet.html

Mõned keelenäited

1) "**Mo ni fe**" tähendab "**ma armastan sind**"[13]

2) Gbogbo ènìyàn ni a bí ní òmìnira; iyì àti ẹ̀tọ́ kọ̀ọ̀kan sì dọ́gba. Wọ́n ní ẹ̀bùn ti làákàyè àti ti ẹ̀rí-ọkàn, ó sì yẹ kí wọn ó máa hùwà sí ara wọn gẹ́gẹ́ bí ọmọ ìyá.

Tõlge: Pidades silmas, et inimkonna kõigi liikmete sünnipärase väärikuse ning nende võrdsete ja võõrandamatute õiguste tunnustamine on vabaduse, õigluse ja rahu alus maailmas.[7][14]

Ortograafia

Joruba keele ortograafia sai alguse 1850ndate alguses. Sellest alates on see olnud järkjärgulises muutumises.[7]

Joruba keel kasutab ladina tähestikku, milles on 30 tähemärki.

Selles keeles on tekste kirjutatud 19. sajandi algusest. 1960ndatel moodustas Lääne-Nigeeria haridusministeerium kaks komiteed eesmärgiga luua ühtne ortograafia süsteem Joruba keele jaoks. Aastal 1966 tutvustas nendest kahest mõjuvõimsam, Joruba Ortograafia Komitee, oma leide ning sellest kujunes keelele baasortograafia, mida hakati standardina koolides õpetama.[4]

Tänapäeva jorubad

Kuigi suurem osa joruba keele kõnelejatest asuvad Nigeeriast edelasse jäävatel aladel, hajutatud kogukondi võib täheldada ka Benini ja Togo aladel. Kaasaegsed jorubad töötavad üldiselt käsitöölistena, kaup- või talumeestena. Üks põhiline põllusaak on näiteks kakao. Tänapäevases joruba ühiskonnas on talutöö üks levinumaid ning sellega tegelevad üldiselt meessoost isikud. Naised tegelevad rohkem turustussüsteemidega. Keeleoskus üldiselt piirdubki ainult emakeelega, üksikud valdavad ka mingit muud keelt.[7]

Vaata lisaks

Netipõhised joruba keele õppekeskkonnad

- http://mylanguages.org/yoruba_audio.php
- http://www.africa.uga.edu/Yoruba/about.html
- http://www.learnyoruba.com

Joruba fraase

- http://www.motherlandnigeria.com/languages.html
- http://www.abeokuta.org/yoruba.htm

Netipõhine joruba sõnaraamat

- http://www.yoruba.georgiasouthern.edu

Joruba raadio

- http://www.abeokuta.org/xtian.htm

Viited

1. "Yoruba – A language of Nigeria" (http://www.ethnologue.com/language/yor). Inglise keeles.
2. "Benue-Kongo keelkond" (http://www.eki.ee/knab/keelk.htm). Eesti keeles.
3. "www.eki.ee" (http://www.eki.ee/knab/keelk.htm). Eesti keeles.
4. "www.lmp.ucla.edu" (http://www.lmp.ucla.edu/Profile.aspx?LangID=22&menu=004). Inglise keeles.
5. "www.ethnologue.com" (http://www.ethnologue.com/language/yor). Inglise keeles.
6. "www.alsintl.com" (http://www.alsintl.com/resources/languages/Yoruba/). Inglise keeles.
7. "www.omniglot.com" (http://www.omniglot.com/writing/yoruba.htm). Inglise keeles.
8. "mylanguages.org" (http://mylanguages.org/yoruba_numbers.php). Inglise keeles.
9. "Joruba tähestik" (http://postimg.org/image/ouk8mo0np/). Inglise keeles.
10. "www.slideshare.net" (http://www.slideshare.net/AwoOfunOgbe/a-basic-introduction-to-the-yorb-language). Inglise keeles.
11. "yorupedia.com" (http://yorupedia.com/subjects/language-codification/morphology/). Inglise keeles.
12. "yorupedia.com grammar" (http://yorupedia.com/subjects/yoruba-grammar/). Inglise keeles.
13. "www.nairaland.com" (http://www.nairaland.com/186908/yoruba-words-several-meanings/10). Inglise keeles.

14. "www.vm.ee" (http://www.vm.ee/?q=node/12958). Eesti keeles.

Välislingid

- Joruba tähestik ja nasaalsed häälikud (http://postimg.org/image/ouk8mo0np/)
- Joruba tähestik ja nasaalsed häälikud (http://www.omniglot.com)
- Fonoloogia, süntaks ja morfoloogia (http://yorupedia.com/subjects/language-codification/morphology/)
- Tähestik (http://postimg.org/image/ouk8mo0np/)
- Joruba keele helid (http://www.africa.uga.edu/Yoruba/alphabet.html)

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Joruba_keel&oldid=4971281"

Selle lehekülje viimane muutmine: 10:31, 17. aprill 2018.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.